

NÁZOV METODICKÉHO LISTU

Človek a spoločnosť (K. Popper a jeho koncept otvorenej spoločnosti)

MENO A PRIEZVISKO AUTORA

PaedDr. Vlasta Štefanovičová

VYUČOVACÍ PREDMET/VZDELÁVACIA OBLASŤ

Občianska náuka / Človek a spoločnosť

ROČNÍK

3. ročník štvorročného gymnázia/stredných škôl / 7. ročník osemročného gymnázia / 4. ročník štvorročného gymnázia/stredných škôl / 8. ročník osemročného gymnázia

HODINOVÁ DOTÁCIA

jedna vyučovací hodina (1x45 minút)

EDUKAČNÝ CIEĽ

Žiaci dokážu vysvetliť podstatu Popperovej koncepcie otvorenej spoločnosti.

VÝCHOVNÝ CIEĽ

Žiaci dokážu pochopiť význam volieb ako prejavu slobody, možnosti vyjadriť svoj postoj k predchádzajúcej vláde, resp. možnosť ovplyvniť charakter novej vlády.

ZAPRACOVANIE v inovovanom ŠVP

OBN na gymnáziách/stredných školách

Tematický celok: Filozofický spôsob osvojovania si sveta

Výkonový štandard:

- zaujať stanovisko k námietkam nabádajúcim k opatrnosti voči sociálnym utópiám, najmä v prípade, ak aspirujú na svoje uskutočnenie,
- ilustrovať (prostredníctvom filozofických textov) rôzne návody na dobre prežitý život,
- vysvetliť rozdiel medzi sociálnou utópiou a otvorenou spoločnosťou,
- napísať jednoduchú filozofickú esej s využitím znalostí z tematických celkov.

METODOLÓGIA

Metóda: práca s textom, samostatná práca

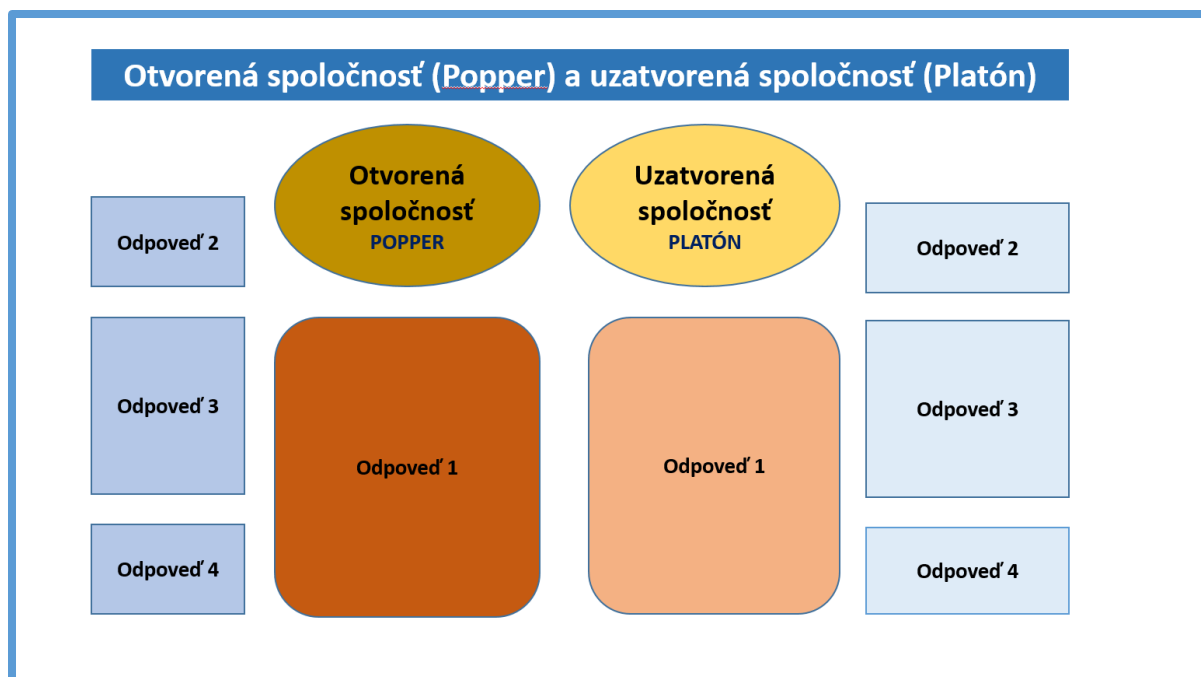
Pomôcky: text, prezentácia, projektor, počítač, tabuľa, krieda (fixka)

Postup:

Učiteľ na začiatku hodiny oboznámi žiakov s témou a cieľmi výchovno-vzdelávacej jednotky. V rámci motivačnej časti hodiny cieľnými otázkami zisťuje, či majú záujem o spoločenské dianie, vo veľkej miere o problematiku parlamentných volieb. Učiteľ sa ich opýta:

1. Na čo slúžia parlamentné voľby a ako často sa konajú v Slovenskej republike?
2. Ako sa zostavuje nová vláda na základe výsledkov parlamentných volieb?
3. Myslíte si, že volebné právo by mali mať všetci alebo iba tí, čo pracujú a odvádzajú dane? Ako by sa to odzrkadlilo na výsledkoch volieb, ak by mohli voliť len tí, ktorí by platili dane?
4. Myslíte si, že v demokracii môžete účasťou vo voľbách ovplyvniť charakter smerovania novej vlády?
5. Akú formu vlády uprednostňoval Platón? Pri odpovedi využívajte relevantné argumenty.

V nasledujúcej, t. j. expozičnej fáze hodiny učiteľ vysvetlí nové učivo prostredníctvom výkladu. Potom rozdá žiakom pracovný list (príloha A), ktorý obsahuje text s úlohami. Učiteľ upozorní žiakov na to, že súčasťou pracovného listu je aj nevyplnená schéma, do ktorej budú zapisovať svoje odpovede podľa uvedených inštrukcií. Na základe tejto schémy budú žiaci schopní vysvetliť rozdiel medzi Platónovou sociálnou utópiou a Popperovou otvorenou spoločnosťou.

Po uplynutí stanoveného času (približne 10-15 minút) učiteľ frontálne skontroluje vypracované úlohy. V prípade potreby naviedie žiakov k správnym odpovediam prostredníctvom vhodne položených otázok. Po skontrolovaní odpovedí učiteľ v rámci fixačnej fázy hodiny zhrnie učivo. V závere hodiny zadá žiakom domácu úlohu, ktorá bude spočívať v napísaní filozofickej eseje (úloha B).

TEORETICKÝ ZÁKLAD

Počas vývinu ľudskej spoločnosti sa objavilo mnoho **konceptí fungovania štátu**. S prvými sa stretávame už v antike (Platón, Aristoteles). S ďalšími sa stretávame aj v neskorších obdobiach, napr. v renesancii (More, Campanella, Machiavelli,...), osvietenstve (Hobbes, Rousseau,...), ale aj v iných obdobiach.

V 20. storočí prichádza s koncepciou otvorenej spoločnosti Karl Raimund Popper. Nevýhnutnými základmi pre existenciu otvorenej spoločnosti sú:

- odmietanie akýchkoľvek dogiem absolútnej pravdy,
- pri rozvoji spoločnosti presadzovanie kritických a racionálnych vedeckých postupov,
- uplatňovanie humanistickej teórie spravodlivosti (založenej na princípoch rovnosti, individualizmu a slobody),
- umožnenie postupných reforiem spoločenského života.

Popper je presvedčený, že v politickej teórii a praxi (predovšetkým pod vplyvom Platóna) existuje stále prítomný zmätok a principiálne nepochopenie hlavného problému

politiky, ktorým je problém politických mechanizmov otvorenej spoločnosti odrážajúcich platónsko-popperovskú dilemu vládnutia.

Popperova argumentácia sa zakladá na tvrdení, že **Platón nesprávne identifikoval základný problém politiky** ako hľadanie odpovede na otázku kto má vládnuť. Ak totiž budeme najprv zdôrazňovať problém vládcu, tak vyjadríme len zdanlivý problém prinášajúci zdanlivé riešenia v podobe nepodstatných odpovedí, podľa ktorých vládnuť by mali tí najmúdrejší, najlepší či elita (ľud).

Musíme preto pripustiť (berúc do úvahy neistý ľudský faktor) permanentné riziko, že voľba dobrých vládcov (v personálnom zmysle slova) sa nemusí vydať, čím by sme mali hneď na začiatku akejkoľvek teórie či volebnej praxe (výberu politických zástupcov) počítať s možnosťou „zlej vlády“ a nevyhnutnosťou pripraviť sa na najhoršiu z možných alternatív. Popper navrhuje nahradiť platónsky problém kto má vládnuť problémom úplne iným, a to otázkami, či existujú formy vlády, ktoré je potrebné zavrhnúť z morálnych dôvodov a či existujú také formy vlády, ktoré nám dovoľujú zbaviť sa zavrhnutiahodných alebo len nekompetentných vlád, ktoré spôsobujú škody. Tvrdí, že tieto otázky v skutočnosti, bez toho, aby sme si to uvedomovali, ležia v základoch našich takzvaných **demokracií** a sú základom tak aténskej demokracie, ako aj našich moderných západných demokracií.

Požiadavka súvisiaca s odpoveďou na otázku, ako sformovať inštitúcie, aby zlá vláda nespôsobila príliš veľa škody, respektíve, ako zabrániť tomu, aby sa potenciálne zlo nemohlo stať zlom reálnym, je pre Poppera zároveň nosným kritériom medzi akceptovateľnou a neakceptovateľnou vládou (a inštitúciami). Touto požiadavkou je inštitucionálne podmienená možnosť zbaviť sa zlej vlády, nakoľko nezáleží na tom, kto vládne, pokiaľ sa môžeme zbaviť vlády bez krvipreliačia.

Tyrania predstavuje vládu, ktorej sa nemožno zbaviť iným prístupom než úspešnou revolúciou. Každá diktatúra v podobe tyranie je podľa Poppera morálne zlá.

Popper navrhuje, aby sa voľby stali skutočným súdom ľudu, keď sa vláda posudzuje a ľud funguje ako porota. Volebný deň by sa mal stať dňom, keď hodnotíme starú vládu.

Rozdiel, ktorý Popper zdôrazňuje medzi demokraciou ako „vládou ľudu“ a demokraciou ako „súdom ľudu“, má aj svoje praktické dôsledky. Sama myšlienka „ľudovlády“ evokuje potrebu zastúpenia každej názorovej skupiny, rôznych zoskupení či politických strán v podobe pomerného (proporčného) zastúpenia v parlamente, čo inými slovami znamená, že parlament ako najvyšší zastupiteľský orgán má byť zrkadlovým obrazom zloženia „ľudu“ a prostredníctvom neho sa má realizovať myšlienka „vlády ľudu“. Popper však prízvukuje, že nikde nevládne ľud, ale vládnu vlády, respektíve vládnu strany prostredníctvom svojich nominovaných zástupcov. V podmienkach politickej straníckej plurality potom ani parlament konštruovaný na základe proporčného princípu nereprezentuje ľud a jeho názory, ale slúži hlavne na presadzovanie vplyvu strán a ich propagandistických, manipulačných schopností. Aj keď Popper uznáva potrebu fungovania politických strán v demokratickom politickom režime, takéto fungovanie v zmysle vnútorne zabudovanej logiky napĺňania vlastného záujmu považuje za ohrozenie samotného princípu demokracie.

Otvorená spoločnosť nie je (nemala by byť) podľa Poppera žiadny politický systém, režim v tradičnom zmysle, ale **predstavuje skôr spôsob súžitia medzi jednotlivcami**. Aby taký systém mohol fungovať, musí existovať nejaké kritérium, ktorým posudzujeme súperiace myšlienky (väčšinový princíp) a musí byť všeobecná ochota podriaďiť sa tomuto kritériu (viera v demokraciu ako regulatívny ideál), z čoho vyplýva, že Popper považoval za atributívny znak otvorenej spoločnosti demokraciu ako najlepšiu formu politického zriadenia (z tých, ktoré máme reálne k dispozícii, so všetkými jej nedostatkami), ako metódu a organizujúci princíp pre súťaž politických ideí. Veril v demokraciu „churchillovským spôsobom“, ako „v štátnu formu najmenšieho zla“, najlepšiu zo všetkých „zlých“ vládných systémov.

Práve demokracia ako forma politického zriadenia predstavuje ústredný spojovací článok, médium fungovania otvorenej spoločnosti. Nie je to nejaký definitívne nájdený a utvorený priestor, jej projektovacie parametre nesú so sebou stav otvorenosti predstavujúci prezumpciu toho, že v spoločnosti existujú rozdielne, rovnakou mierou legitímne a nezjednotiteľné nároky rôznych subjektov.

PRÁCA S TEXTOM

A) Pozorne si prečítajte text, odpovedzte na nasledujúce otázky a vypracujte úlohy.

Bojujeme proti jeho neslobode a neľudskosti. Nie sme ochotní predať si slobodu za misu šošovice – ani nie za misu šošovice najvyššej produktivity a najväčšieho bohatstva, najväčšej hospodárskej istoty, ak by sa niečo také dalo vykúpiť neslobodou.

Častejšie som tu použil výraz „masa“, najmä aby som upozornil na to, že stupňovanie potrieb a hospodárska ťažnosť nás je niečo nové. Práve preto mi záleží na tom, aby som sa dištancoval od tých, ktorí majú plné ústa slova zmasovenie a našu spoločenskú formu označujú ako masovú spoločnosť (mass society). Slovo „zmasovenie“ sa zmenilo na obľúbené heslo, takisto ako výraz „vzbura nás“, ktorý akoby bol nadchol skutočné masy intelektuálov a polointelektuálov.

Nemyslím, že tieto heslá majú čo len niečo spoločné s našou sociálnou realitou. Naši sociálni filozofi vnímali túto realitu nesprávne a nesprávne ju vykladali. Sociálnu realitu videli nesprávne preto, lebo na ňu pozerali cez okuliare platónsko-marxistickej sociálnej teórie. Platón bol teoretik absolutisticko-aristokratickej formy vlády. Ako základný princíp teórie štátu sformuloval otázku: Kto má panovať? Kto má v štáte vládnuť? Mnohí, dav, masa alebo nemnohí, vyvolení, elita?

Ak otázku „Kto má vládnuť?“ prijmeme ako základnú otázku, existuje na ňu zrejme iba jedna jediná rozumná odpoveď: nie neučení, ale učení, mudrci, nie dav, ale tí nemnohí najlepší. To vyjadruje Platónova teória vlády najlepších – aristokracie.

Napodiv veľkí odporcovia tejto platónskej teórie – veľkí teoretici demokracie ako napríklad Rousseau – prijímajú Platónovu formuláciu otázky namiesto toho, aby ju odmietli ako nedostatočnú. Je predsa jasné, že základná otázka teórie štátu musí znieť celkom inak, než predpokladal Platón. Nie je to otázka: „Kto má vládnuť?“ alebo „Kto má mať moc?“, ale

otázka: „Koľko moci možno vláde vyhradiť?“ alebo azda presnejšie: „Ako by sme mali zriadiť naše politické inštitúcie, aby ani neschopní a nečestní vládcovia nemohli narobiť veľké škody?“ Inými slovami, základným problémom teórie štátu je problém krotenia politickej moci – z vôle a zneužívania moci – prostredníctvom inštitúcií, ktorými sa moc delí a kontroluje.

1. Ktoré otázky si kladú Popper a Platón v súvislosti s teóriou štátu?
2. V texte sa spomína pojem sloboda. Vzhľadom na daný pojem uveďte, aké skupiny ľudí žili počas života Platóna a počas života Poppera.
3. Aké formy vlády považujú Popper a Platón za najlepšie, resp. za najmenej „škodlivé“? V čom vidí Popper problém Platónovej koncepcie?
4. Akým spôsobom vznikajú vlády v Popperovej a Platónovej koncepcii štátu?
5. Ktoré formy vlády obaja odsudzujú? Svoje stanovisko odôvodnite.

B) Na základe analýzy textu a vypracovaných úloh vyjadrite svoje stanovisko s využitím argumentov k obidvom koncepciám teórie štátu vo forme filozofickej eseje, pričom uveďte ich klady a zápory.

Správne odpovede:

A)

Zdroje:

https://www.sav.sk/journals/uploads/04191208SPS_1_2011_D%20Dobias.pdf [10.6.2019]

POPPER, K.: Otevřená společnost a její nepřátelé I : Praha : OIKOYMENH, 1994. ISBN 80-85241-53-6

POPPER, K.: Otevřená společnost a její nepřátelé II : Praha : OIKOYMENH, 1994. ISBN 80-85241-54-4

LEŠKO, V. – MIHINA, F.: Dejiny filozofie : Bratislava : IRIS, 1993. ISBN 80-967013-3-9

Kolektív autorov: Malá antológia z diel filozofie II : Bratislava : SPN, 1998. ISBN 80-08-01825-9

PRÍLOHA A

Pracovný list – Popper

Pozorne si prečítajte text, odpovedzte na nasledujúce otázky a vypracujte úlohy.

Bojujeme proti jeho neslobode a neľudskosti. Nie sme ochotní predať si slobodu za misu šošovice – ani nie za misu šošovice najvyššej produktivity a najväčšieho bohatstva, najväčšej hospodárskej istoty, ak by sa niečo také dalo vykúpiť neslobodou.

Častejšie som tu použil výraz „masa“, najmä aby som upozornil na to, že stupňovanie potrieb a hospodárska čižiadosť nás je niečo nové. Práve preto mi záleží na tom, aby som sa dištancoval od tých, ktorí majú plné ústa slova zmasovenie a našu spoločenskú formu označujú ako masovú spoločnosť (mass society). Slovo „zmasovenie“ sa zmenilo na obľúbené heslo, takisto ako výraz „vzbura nás“, ktorý akoby bol nadchol skutočné masy intelektuálov a polointelektuálov.

Nemyslím, že tieto heslá majú čo len niečo spoločné s našou sociálnou realitou. Naši sociálni filozofi vnímali túto realitu nesprávne a nesprávne ju vykladali. Sociálnu realitu videli nesprávne preto, lebo na ňu pozerali cez okuliare platónsko-marxistickej sociálnej teórie. Platón bol teoretik absolutisticko-aristokratickej formy vlády. Ako základný princíp teórie štátu sformuloval otázku: Kto má panovať? Kto má v štáte vládnuť? Mnohí, dav, masa alebo nemnohí, vyvolení, elita?

Ak otázku „Kto má vládnuť?“ prijmeme ako základnú otázku, existuje na ňu zrejme iba jedna jediná rozumná odpoveď: nie neučení, ale učení, mudrci, nie dav, ale tí nemnohí najlepší. To vyjadruje Platónova teória vlády najlepších – aristokracie.

Napodiv veľkí odporcovia tejto platónskej teórie – veľkí teoretici demokracie ako napríklad Rousseau – prijímajú Platónovu formuláciu otázky namiesto toho, aby ju odmietli ako nedostatočnú. Je predsa jasné, že základná otázka teórie štátu musí znieť celkom inak, než predpokladal Platón. Nie je to otázka: „Kto má vládnuť?“ alebo „Kto má mať moc?“, ale otázka: „Koľko moci možno vláde vyhradiť?“ alebo azda presnejšie: „Ako by sme mali zriadiť naše politické inštitúcie, aby ani neschopní a nečestní vládcovia nemohli narobiť veľké škody?“ Inými slovami, základným problémom teórie štátu je problém krotenia politickej moci – z vôle a zneužívania moci – prostredníctvom inštitúcií, ktorými sa moc delí a kontroluje.

- 1. Ktoré otázky si kladú Popper a Platón v súvislosti s teóriou štátu?**
- 2. V texte sa spomína pojem sloboda. Vzhľadom na uvedený pojem uveďte, aké skupiny ľudí žili počas života Platóna a počas života Poppera.**
- 3. Aké formy vlády považujú Popper a Platón za najlepšie, resp. za najmenej „škodlivé“?**
- 4. Akým spôsobom vznikajú vlády v Popperovej a Platónovej koncepcii štátu?**

Otvorená spoločnosť (Popper) a uzatvorená spoločnosť (Platón)

